

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วาทกรรมความพิการในเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทย เป็นการศึกษาถึงความคิดและการแสดงออกถึงสภาวะของร่างกายมนุษย์ที่มีรูปแบบและถูกเรียกโดยนามอันหลากหลายในสังคมไทย เช่น ตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ พิการทางการเคลื่อนไหว ปัญญาอ่อน ฯลฯ แต่เรียกกันเป็นคำรวมๆโดยทั่วไปว่า “ความพิการ” ในวรรณกรรมเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทย ซึ่งตีพิมพ์ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2476 ถึง 2548 โดยเชื่อมโยงกับความคิด การแสดงออก และการปฏิบัติเกี่ยวกับสภาวะดังกล่าวในสังคมวัฒนธรรมไทยที่แวดล้อมเรื่องเล่าดังกล่าวในแต่ละยุค โดยมองว่าความคิดหรือการแสดงออกเหล่านี้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และมีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์หรือความหมายของตัวตนให้กับคนที่มีสภาวะร่างกายดังกล่าว ซึ่งมีผลลงไปถึงความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ทั้งคนพิการและคนไม่พิการด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้แรงบันดาลใจทางมุมมองและวิธีวิทยาจากการศึกษาเกี่ยวกับความพิการในประเทศตะวันตก ที่เรียกว่า “ความพิการศึกษา” (Disability Studies) ซึ่งเป็นการศึกษาความพิการในเชิงวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งเริ่มเฟื่องฟูขึ้นมาในทศวรรษที่ 1990 เป็นการศึกษาในเชิงสหวิทยาการที่ครอบคลุมหรือคาบเกี่ยวกับสาขาวิชาการด้านต่างๆ ทั้งทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ หลังอาณานิคมศึกษาสตรีนิยมศึกษา และวรรณคดีศึกษา ที่ศึกษาสภาวะของร่างกายและจิตใจของมนุษย์ที่มักถูกเรียกโดยรวมๆว่า “ความพิการ” ในฐานะอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่เกิดจากการประกอบสร้างให้ความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม (social constructionism) ตามแนวทางแบบหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่เช่นเดียวกับที่ “เพศสถานะ” “เชื้อชาติ” และ “ชาติพันธุ์” ได้รับการอธิบายในสาขาวิชาทางด้านสตรีศึกษา เชื้อชาติศึกษา ชาติพันธุ์ศึกษา และวัฒนธรรมศึกษา และเช่นเดียวกับสาขาวิชาเหล่านี้ ความพิการศึกษาได้รับแรงบันดาลใจและมีส่วนร่วมในการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอัตลักษณ์และสิทธิมนุษยชนของคนพิการ เช่นเดียวกับที่สาขาวิชาเหล่านี้มีต่อคนชายขอบกลุ่มอื่นๆ เช่น ผู้หญิง คนผิวสี ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ และเกย์ ในแง่ของการตั้งคำถามกับอัตลักษณ์แบบเดิมๆที่เคยถูกยึดเยียดให้จากสังคมกระแสหลัก ผ่านการเขียนหรือการเล่า “ประวัติศาสตร์” จากจุดยืนหรือมุมมองของผู้มีอำนาจทางสังคม ซึ่งกดทับ “เรื่องเล่า” ระดับจุลภาคของผู้ที่ไม่มีอำนาจทางสังคม และการหาแนวทาง—ผ่านการชกชิง—ให้กลุ่มชายขอบทางสังคม

เหล่านี้ได้ “เล่า” เรื่องของตนเอง เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์และพื้นที่ของตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม¹

ในการมองตามแนวทางดังกล่าว ทฤษฎีชุดหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะ “เครื่องมือ” หรือยุทธวิธีในการต่อสู้ทางอัตลักษณ์ได้แก่ ทฤษฎีเรื่อง “วาทกรรม” และ “การนำเสนอภาพตัวแทน” ซึ่งกล่าวโดยสังเขป ในงานวิจัยนี้ “วาทกรรม” หมายถึง ระบบการสร้าง ความหมายหรืออัตลักษณ์ให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือ (กลุ่ม)บุคคลใด (กลุ่ม)บุคคลหนึ่ง ในยุคสมัย และสังคม

วัฒนธรรมเฉพาะหนึ่งๆ ผ่านทางการใช้ภาษา เช่น การพูด การเขียน และการปฏิบัติจริงทางสังคม ในแง่จารีตประเพณี ค่านิยม สถาบัน โดยที่การสร้าง ความหมายหรืออัตลักษณ์นั้นถือเป็นการใช้อำนาจด้วยเสมอ เพราะอาจไปกดทับหรือลดทอนความหมายหรืออัตลักษณ์แบบอื่นๆไม่ให้มี โอกาสปรากฏได้ แม้ว่าการสร้างหรือกำหนดความหมายนี้มักเป็นไปโดยกลุ่มที่มีอำนาจในสังคม แต่เนื่องจากความหมายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะถูกกำหนดได้อย่างตายตัวและอาจเปลี่ยนแปลง ได้ในความสัมพันธ์ทางสังคม จึงเปิดโอกาสให้เกิดการช่วงชิงการสร้าง ความหมายโดยกลุ่มต่างๆ ซึ่งรวมถึงกลุ่มคนที่เสียเปรียบทางสังคมวัฒนธรรมด้วย ในขณะที่ “การนำเสนอภาพตัวแทน” นั้นก็ จะใช้ในความหมายที่คล้ายกันคือ เป็นการสร้าง ความหมายทางสังคมให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือ (กลุ่ม)บุคคลใด (กลุ่ม)บุคคลหนึ่งผ่านทางการใช้ระบบสัญลักษณ์และวาทกรรมต่างๆ ในบริบททาง ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง มิใช่สิ่งที่จะต้องเป็นไปเช่นนั้นตามธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ และเช่นเดียวกับวาทกรรม แม้ว่าการสร้างหรือกำหนดความหมายนี้มักเป็นไปโดยกลุ่มที่มี อำนาจในสังคม แต่กลุ่มคนที่เสียเปรียบทางสังคมวัฒนธรรมก็อาจขึ้นมาช่วงชิงการสร้าง ความหมายได้เช่นกัน โดยที่ในงานวิจัยนี้ จะใช้ “วาทกรรม” ในความหมายที่กว้างกว่าในแง่ของ การเป็นระบบการให้ความหมาย/ชุดของความคิดและการแสดงออกในเรื่องหนึ่งๆ ในขณะที่ “การ นำเสนอภาพตัวแทน” จะใช้เมื่อเน้น “กระบวนการ” กลวิธี หรือยุทธวิธีในการสร้าง ความหมาย ซึ่ง หมายรวมถึงกระบวนการประกอบสัญลักษณ์ต่างๆด้วย หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างว่า “วาทกรรม” หมายถึง “ระบบการนำเสนอภาพตัวแทน” (system of representation) นั่นเอง (Hall 44)²

ในกรณีของความพิการศึกษาก็ได้มีงานที่ศึกษาความพิการในแง่มุมมองของวาทกรรมหรือภาพ ตัวแทนอยู่หลายชิ้น ซึ่งมีจุดร่วมกันคือ การมองความพิการ หรือคนพิการในฐานะอัตลักษณ์ที่เกิด จากการประกอบสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขสภาพและ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยและพื้นที่ ตัวอย่างที่น่าสนใจ เช่น งาน

¹ ดูรายละเอียดได้ใน Davis, Introduction, 1-6; Thomson 139, n. 1; Corker and French 1-11

² เรื่องทฤษฎีที่ใช้นี้จะอภิปรายโดยละเอียดในบทที่ 2 ต่อไป

ของนักวิชาการชาวฝรั่งเศส Henri-Jacques Stiker เรื่อง *A History of Disability/Corps infirmes et societe* (1999/1982) ซึ่งได้ประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาวาทกรรมแบบฟูโกต์ ได้กล่าวถึง “ความพิการ” ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมในตะวันตก ที่ถูกสร้างขึ้นโดยการนำเสนอจากแง่มุมต่างๆ ทั้งทางชีววิทยา สังคม ศาสนา-จริยธรรม และการแพทย์ ในตัวบทต่างๆ และในปฏิบัติการทางสังคมในแต่ละยุค นับตั้งแต่ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ไบเบิลและเทพปกรณัมของกรีก-โรมัน เรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 20 ในขณะที่นักวิชาการชาวอเมริกัน Rosemarie Garland Thomson ใน *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature* (1997) ได้ศึกษาการนำเสนอภาพตัวแทนคนพิการในวรรณกรรมและวัฒนธรรมอเมริกันในช่วงศตวรรษที่ 19 ถึง 20 ว่าร่างที่พิการหรือผิดปกติร่างไปนั้นถูกนำเสนออย่างไร จากวาทกรรมและอุดมการณ์ใด มีส่วนสำคัญในการสร้าง “ตัวตนบรรทัดฐาน” ให้กับคนในสังคมอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในยุคสมัยที่ถูกนำเสนออย่างไร ส่วน *Disability Discourse* (1997) เป็นงานรวมบทความทางความพิการศึกษาที่น่าสนใจในแง่ที่ในบทนำ บรรณาธิการได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการช่วงชิงวาทกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ในการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการ พร้อมทั้งเรียกร้องให้ “ทวงสิทธิ์ในวาทกรรมในความพิการศึกษา” (“reclaiming discourse in disability studies”) ซึ่งหนึ่งในรูปธรรมของการปฏิบัติดังกล่าวได้แก่ การสนับสนุนงานเขียนเชิงวิพากษ์ของนักวิชาการที่เป็นคนพิการที่ใช้รูปแบบเรื่องเล่าส่วนตัว (personal narratives) ซึ่งถูกนำมารวบรวมเป็นตอนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์วาทกรรมความพิการในประเด็นอื่นๆ อีก 2 ตอน ได้แก่ “การสร้างอัตลักษณ์ความพิการโดยสังคม” (“The social creation of disability identity”) และ “วาทกรรมทางวัฒนธรรม” (“Cultural discourses”)

แนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งงานทั้งหมดนี้มีร่วมกัน คือการบ่งชี้ว่า องค์ความรู้และปฏิบัติการทางการแพทย์ที่พัฒนาขึ้นในยุคสมัยใหม่ของตะวันตกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการกำหนดอัตลักษณ์ของคนพิการ นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18-19 จนถึงปัจจุบัน ลักษณะ “ความเป็นอื่น” ของความพิการมีความหมายที่แปรเปลี่ยนไป จากการเป็น “ตัวประหลาด” (freaks) หรือ กลุ่มเป้าหมายสำหรับการบริจาคตานและการสงเคราะห์ คนพิการถูกทำให้กลายเป็นวัตถุศึกษาทางการแพทย์ ความพิการจึงหมายถึงความป่วย ความบกพร่อง ที่ต้องได้รับการเยียวยารักษาฟื้นฟูจากแพทย์ ซึ่งมีอำนาจที่ไม่อาจท้าทายได้ ดังนั้น แนวทางหนึ่งที่ได้รับการเน้นย้ำเป็นอย่างมากในการศึกษาหรือกล่าวถึงความพิการในความพิการศึกษาจึงได้แก่ การพยายามแยกระหว่าง “ตัวแบบการมองความพิการแบบการแพทย์” (the medical model of disability) ซึ่งมองความพิการในฐานะลักษณะทางธรรมชาติของร่างกายที่บกพร่องและต้องการการเยียวยาฟื้นฟู กับ ตัวแบบการมองความพิการตามแนวทางการประกอบสร้างทางสังคม (the

social constructionist/social model of disability) ที่เสนอให้แยกการมอง "ความพิการ" ออกเป็น "impairment" ซึ่งหมายถึงสภาพทางร่างกายหรือทางชีววิทยาตามที่เป็นอย่างอยู่ เช่น แขนขาด ตาบอด หูหนวก กับ "disability" ซึ่งหมายถึง อັตลักษณ์หรือความหมายตัวตนที่เกิดจากการประกอบสร้างทางสังคม เช่นเดียวกับที่มีการแยกระหว่าง "เพศสรีระ" (sex) ออกจาก "เพศสถานะ" (gender) ในสาขาวิชาสตรีศึกษานั้นเอง ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นว่า "ความพิการ" เป็นการให้ความหมายทางสังคม จึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และสังคมควรมีส่วนรับผิดชอบต่อและพยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการให้ความหมายในแง่ลบ แทนที่จะจัดสรรการกระทำในด้านลบที่คนพิการได้รับให้เป็นเรื่องส่วนบุคคลของคนพิการเอง โดยอ้างว่าเพราะเป็นสิ่งที่ติดตัวคนคนนั้นมาตามธรรมชาติ

เมื่อหันมาพิจารณาสถานภาพของคนพิการและการวิจัยเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่า แม้มองโดยทั่วไป อาจดูเหมือนว่าสถานภาพของคนพิการโดยจะดีขึ้นตามลำดับดังที่ ในปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยได้รับรางวัลนานาชาติด้านคนพิการ แฟรงคลิน เดลาโน โรสเวลท์ (Franklin Delano Roosevelt International Disability Award) ซึ่งเป็นรางวัลที่ "มอบให้กับประเทศที่มีความก้าวหน้าในการดำเนินงานที่สำคัญตามเป้าหมายของแผนปฏิบัติการโลกของสหประชาชาติ ว่าด้วยคนพิการ (The United Nations World Programme of Action Concerning Disabled Persons)" เหตุผลสำคัญซึ่งทำให้ประเทศไทยได้รับรางวัลนี้ก็คือ การมีพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 และการร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2541 ในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ (ความก้าวหน้าในการดำเนินงานของประเทศไทยตามแผนปฏิบัติการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ 4-5) เพื่อเฉลิมฉลองเหตุการณ์อันทรงเกียรตินี้ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ได้จัดพิมพ์หนังสือชุด *เกียรติคุณของประเทศไทยในการดำเนินงานด้านคนพิการ* จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ เล่ม 1 รางวัลนานาชาติด้านคนพิการ แฟรงคลิน เดลาโน โรสเวลท์ (2546) เล่ม 2 พระมหากษัตริย์คุณต่อคนพิการ (2547) และ เล่ม 3 คนพิการ—ชีวิตกำหนดได้ (2547) ในเอกสารเรื่อง *ความก้าวหน้าในการดำเนินงานของประเทศไทยตามแผนปฏิบัติการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ* (2544) ซึ่งรวบรวมเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการได้รับรางวัลดังกล่าวของไทย รวมถึงเอกสารประกอบการเสนอชื่อประเทศไทยเข้ารับรางวัล "รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานของประเทศไทย ตามแผนปฏิบัติการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ เสนอขอรับรางวัลแฟรงคลิน เดลาโน โรสเวลท์" (ตีพิมพ์ซ้ำใน *เกียรติคุณของประเทศไทย เล่ม 1*) ได้มีการแสดงให้เห็นว่า การออกพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และการลงนามในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการดังกล่าวเป็นเพียงขั้นตอนล่าสุดของพัฒนาการในการดำเนินงานของรัฐบาลไทยในเรื่องสิทธิคนพิการ ซึ่งดำเนินมาโดยตลอด นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นปีที่องค์การสหประชาชาติได้

ประกาศอย่างเป็นทางการกำหนดให้ปี พ.ศ. 2524 เป็นปีคนพิการสากล โดยเน้นย้ำให้เห็นว่า พัฒนาการด้านคนพิการของไทยเป็นไปในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านกรอบกฎหมายและ แผนพัฒนาประเทศ ได้แก่ การออกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 การออก บทบัญญัติสำหรับคนพิการโดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ซึ่งมีการกำหนดยุทธศาสตร์ สำหรับคนพิการไว้โดยเฉพาะ และด้านการดำเนินงานของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ให้เป็นไป ตามกรอบของกฎหมายและนโยบาย ในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพ ทางกายภาพ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ การศึกษา การจ้างงาน กีฬาคนพิการ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ภายใต้กรอบการ “พัฒนา” คนพิการอันดังมานี้ ในทางปฏิบัติเรากลับได้พบ สิ่งที่ขัดแย้งกับภาพที่ก้าวหน้านั้น เช่น ในวิทยานิพนธ์เรื่อง *ศึกษาความคิดเห็นของคนพิการ ทางกายเคลื่อนไหวกวเกี่ยวกับปัญหาการเดินทางในกรุงเทพมหานคร (2545)* ของ ศิริพร สุขสงวน แสดงให้เห็นถึงการประสบปัญหาของคนพิการในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในการเดินทาง และการที่รัฐบาลไม่เข้มงวดจริงจังในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ และ ทิศนคติของบุคคลในครอบครัวที่ไม่สนับสนุนการออกนอกบ้านของคนพิการ วิทยานิพนธ์เรื่อง *สิทธิและโอกาสในการประกอบอาชีพของคนพิการ: ศึกษากรณีผู้พิการทางการมองเห็น (2542)* ของ ระภีภัทร์ วงษ์ภักดี พบว่าคนพิการทางการมองเห็นยังคงถูกกีดกันในการดำรงชีวิตและการ ประกอบอาชีพ หรือ วิทยานิพนธ์เรื่อง *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับคนหูหนวก (2537)* ของ อัจฉรียา ชูตินันท์ แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาและจำเลยที่หูหนวกของไทยในคดีทางอาญานั้น ตก อยู่ในสภาพเสียเปรียบ เนื่องจากในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ยังไม่มี บทบัญญัติไว้ในมาตราใดเป็นพิเศษที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่หูหนวกไว้เป็นการ เฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในการมีล่ามภาษามือ ซึ่งทำให้คนหูหนวกไม่สามารถต่อสู้คดีโดย เสมอภาค

หากหันจากภาพของคนพิการในชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมระดับล่างที่มักจะถูกเป็น “กลุ่มประชากร” ในการศึกษาวิจัย ขึ้นมาสู่คนพิการในชนชั้นกลางและปัญญาชน เหตุการณ์ซึ่งดู เหมือนจะให้ภาพที่ขัดแย้งกับภาพความก้าวหน้าที่บรรยายไว้ในการขอรับรางวัลอันทรงเกียรติมากที่สุด เหตุการณ์หนึ่งน่าจะได้แก่ การที่ในช่วงเดือนเมษายน 2545 ไม่นานนักหลังจากการได้รับ รางวัลของประเทศไทย ได้มีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ ตัดสินว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมมาตรา 26 (10) ที่กำหนดว่า ผู้สมัครสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการตุลาการต้อง “ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ หรือมีกายหรือจิตใจ ไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการ” ซึ่งทำให้ทนายความผู้สมัครสองรายที่เป็นโพลีโอมไม่ได้รับ

อนุญาตให้สมัครนั้น ไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญมาตรา 30—ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดา “ความก้าวหน้า” ในเรื่องสิทธิคนพิการที่นำเสนอไว้ในเอกสาร *ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน*—ที่บัญญัติว่า:

บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องสภาพทางกายหรือสุขภาพจะกระทำมิได้

ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ เหตุผลหนึ่งที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ยกมาอ้างสำหรับคำวินิจฉัยดังกล่าว ได้แก่ เหตุแห่งความเหมาะสมในการเป็นผู้พิพากษาที่ต้องมี “ความสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกายที่จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาได้” โดยอ้างเหตุความจำเป็นที่ผู้พิพากษาต้องเดินทางไปนอกศาล เช่น เพื่อสืบพยานที่ศาลไม่ได้ในบางครั้ง อีกทั้งยังต้องมี “บุคลิกลักษณะที่ดีพอ เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติโดยปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์” นอกจากนี้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางท่าน ยังให้สัมภาษณ์ในเชิงว่าคำวินิจฉัยเป็นไปตามค่านิยมของสังคมไทย หากภายหลังค่านิยมเปลี่ยนคำวินิจฉัยก็สามารถเปลี่ยนได้ (จรัญ โฆษณานันท์ 31)

แม้อาจมองได้ว่าตัวอย่างที่ยกมาคือ การได้รับรางวัลนานาชาติด้านคนพิการ กับการอ้างเหตุแห่งความพิการของศาลรัฐธรรมนูญเพื่อสนับสนุนการใช้กฎหมายที่ตัดสิทธิของคนพิการอาจเป็นตัวอย่างที่สุดโต่งคนละขั้ว แต่ก็ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าแม้ภาพที่ถูกนำเสนอต่อสาธารณชนในระดับประเทศและระดับนานาชาติคือ ภาพของการพัฒนาให้เกิดสิทธิมนุษยชนของคนพิการในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับกระแสสิทธิมนุษยชนในนานาอารยประเทศโดยการริเริ่มขององค์การสหประชาชาติ หากแต่ข่าวการถูกปฏิเสธของทนายความที่มีความพิการทางกายทั้งสองก็สะท้อนให้เห็นว่า นโยบายที่สวยหรูอาจไม่สามารถถูกนำไปปฏิบัติจริงได้ และอุปสรรคที่สำคัญที่สุด อย่างเช่นในกรณีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในตัวอย่างข้างต้นก็ได้แก่ ความคิดหรือ “ค่านิยม” หรือเราอาจเรียกว่าบรรทัดฐานของสังคมเกี่ยวกับ สภาพ “ความสมบูรณ์” ของร่างกาย หรือ “บุคลิกลักษณะ” ที่ผูกโยงกับความคิดเรื่อง “ความสามารถ” และ “เกียรติ” ซึ่งหยั่งรากลึกอยู่ในสังคมไทย แม้ในวงการที่ดูเหมือนว่าน่าจะเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดความยุติธรรมในสังคม

เมื่อหันมาสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับคนพิการพบว่า มีอยู่เป็นจำนวนมาก ในรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสถานภาพงานวิจัยด้านบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในประเทศไทย โดย เจนจิรา เทศิม จากฝ่ายวิจัย วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นงานที่รวบรวมรายชื่องานวิจัยเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทยได้อย่างเป็นระบบมากที่สุด พบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2513 ถึง 2544 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ศึกษา มีงานวิจัยด้านงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเท่าที่รวบรวมได้ทั้งสิ้น 554 เรื่อง แม้ว่าการศึกษาวิจัยสถานภาพขั้นนี้จะใช้กรอบของงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการตามพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ในการกำหนดเนื้อหาของงานวิจัยที่เลือกมาศึกษา แต่จากค่านิยมของ “งานวิจัยด้านงานบริการฟื้นฟู

สมรรถภาพคนพิการ” ที่กว้างและครอบคลุมเกือบทุกสาขาวิชาการ³ ประกอบกับการสำรวจเพิ่มเติมของผู้เขียนวิทยานิพนธ์ในฐานะข้อมูลวิทยานิพนธ์ในห้องสมุดต่างๆ ก็ทำให้น่าจะสามารถอนุมานได้ว่างานศึกษาสถานภาพขั้นนี้เป็นตัวแทนที่ฉายให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทยได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมมากที่สุดในระดับหนึ่ง โดยที่ตามรายงานวิจัยดังกล่าว พบว่า งานวิจัยด้านที่มีมากที่สุด ได้แก่ งานวิจัยในสาขาการบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในด้านการศึกษา รองลงมาคือด้านสังคม ด้านการแพทย์ และด้านอาชีพตามลำดับ ในการวิจัยด้านสังคม ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านบริการสวัสดิการสังคม (209) ซึ่งจะเห็นได้ว่ายังมีงานวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งรวมถึงวรรณคดีศึกษาอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานที่ศึกษา “ความพิการ” หรือ “คนพิการ” ในเชิงประกอบสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงวิพากษ์ ที่น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจ “ทัศนคติ” หรือ “ค่านิยม” ของสังคมที่มีต่อ “ความพิการ” และ “คนพิการ” ในระดับกฎเกณฑ์ที่กำกับความคิดของสังคมในเรื่องของ “ความพิการ/ไม่พิการ” หรือ “ความปกติ/ไม่ปกติ” และอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าการมอง “ความพิการ” ในฐานะสิ่งที่เป็นเรื่องธรรมชาติที่ทราบกันดีอยู่แล้วโดยไม่ต้องอธิบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเทียบกับจำนวนของงานที่ศึกษาตามแนวทางนี้ในกลุ่มคนชายขอบอื่นๆ อย่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา ไสยาเกณี คนรักเพศเดียวกัน หรือผู้ป่วยโรคเอดส์⁴ นอกจากนี้ ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พบก็คือ ในงานวิจัยเกี่ยวกับคนพิการส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานวิจัยที่ดำเนินการหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 มักใช้คำจำกัดความของ “ความพิการ” โดยอ้างอิงจากแหล่งเดียวกัน ได้แก่ พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 และกฎกระทรวงสาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง โดยไม่ได้มีการตั้งคำถามหรือศึกษาที่มาที่ไปของค่านิยมนั้น ซึ่งประการหนึ่งแสดงให้เห็นชัดถึงอิทธิพลของกรอบความคิดแบบ “การฟื้นฟูสมรรถภาพ” ตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งน่าจะกล่าวได้ว่าเป็นกรอบความคิดหรือวาทกรรมหลักที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งเกี่ยวกับการคิดและปฏิบัติในเรื่องคนพิการในปัจจุบันไปแล้ว ผู้วิจัยมิได้ปฏิเสธถึงคุณูปการอันมากมายของนโยบายและการปฏิบัติของรัฐและหน่วยงานต่างๆตามกรอบความคิดนี้ หากแต่เห็นว่านัยยะทางสังคมและวัฒนธรรมอันซับซ้อนของกรอบความคิดนี้ ก็เป็นสิ่งที่สมควรแก่การศึกษา เพื่อให้สามารถบรรลุถึงความเข้าใจในประเด็นเรื่องคนพิการและความพิการในระดับค่านิยมและ

³ ซึ่งหมายถึง “งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดบริการเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ตลอดจนรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ หน่วยงานและองค์กรที่ทำงานประเภทความพิการ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการด้วย โดยแบ่งตามสาขาการบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเป็น 4 สาขา ได้แก่ สาขาการแพทย์ การศึกษา สังคม และอาชีพ” (เจนจิรา เทศทิม 2)

⁴ ดู สุริชัย หวันแก้ว

อุดมการณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทางที่เป็นประโยชน์
ต่อคนพิการในการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการได้ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวาทกรรมความพิการ ซึ่งหมายถึง ชุดของความคิด
เกี่ยวกับ และระบบการสร้างความหมายของ “ความพิการ” ในวรรณกรรมเรื่องเล่าสมัยใหม่ของ
ไทย ซึ่งตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2476 ถึง 2548 โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและ
วัฒนธรรมไทยในช่วงเวลาที่มีการผลิตและการเสพงานนั้น โดยที่วรรณกรรมเรื่องเล่าดังกล่าวอาจ
แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนพิการหรือตัวละครพิการที่มีนัยยะ
สำคัญต่อการดำเนินเรื่อง ซึ่งเขียนโดยนักเขียนที่ไม่ใช่คนพิการ และงานเขียนประเภทเรื่องเล่าชีวิต
หรือเรื่องเล่าประสบการณ์ส่วนตัว (life narratives/personal narratives) โดยนักเขียนที่เป็นคน
พิการ และมีเนื้อหาสะท้อนสถานะความพิการของผู้เขียน การเลือกศึกษากลุ่มตัวบทดังกล่าว ใน
ขอบเขตเวลาดังกล่าว เนื่องจาก นวนิยายไทย เป็นรูปแบบการประพันธ์ที่ แม้จะรับมาจากตะวันตก
โดยชนชั้นสูงในระยะแรก แต่ก็มีพัฒนาการเติบโตมาพร้อมกับการเติบโตของกลุ่มผู้อ่านชนชั้น
กลางในสังคมไทย จนกลายมาเป็นรูปแบบการประพันธ์ที่มีความสำคัญและได้รับความนิยมมาก
ที่สุดรูปแบบหนึ่ง⁵ ในฐานะกลุ่มตัวบทที่ได้รับการผลิต หมุนเวียน และเสพในหมู่ผู้อ่านชนชั้นกลาง
ซึ่งถือเป็นกลุ่มเจ้าของวัฒนธรรมกระแสหลัก นวนิยายไม่น่าที่จะเพียงแต่ “สะท้อน” สภาพสังคมที่
มีลักษณะใกล้เคียงกับสภาพสังคมที่แวดล้อมผู้เขียนและผู้อ่าน หรือโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ของผู้เขียน
เท่านั้น แต่น่าจะมีส่วนในการสร้างและ/หรือต่อยอด “ตัวตนบรรทัดฐาน” ของสังคม—ผ่านการสร้าง
ตัวละครและองค์ประกอบอื่นๆ—ที่ผู้อ่านส่วนใหญ่สามารถบ่งชี้ตนเองด้วยได้ แต่ในขณะเดียวกัน
ก็อาจมีนวนิยายบางเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการโต้แย้งหรือขัดขืนต่อการสร้าง
“ตัวตนบรรทัดฐาน” นั้นด้วยก็ได้⁶ จึงมีความน่าสนใจที่จะศึกษาประเด็นเรื่องวาทกรรม—หรือการ
สร้างอัตลักษณ์—ความพิการในนวนิยายไทย เพื่อให้ทราบว่าการสร้างความหมายของ “ความ
พิการ” ในกลุ่มตัวบทที่อาจจัดได้ว่าเป็นรูปแบบหลักของวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่านี้เป็นอย่างไร
มีวิธีการสร้างความหมายอย่างไร มีกฎเกณฑ์ใดที่กำกับกับการสร้างความหมายนั้นอยู่ มี
ความสัมพันธ์กับวาทกรรมและการปฏิบัติทางสังคมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความพิการ/คนพิการ
อย่างไร และมีความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปในทิศทางใดหรือไม่อย่างไร

⁵ ในเรื่องพัฒนาการของนวนิยายไทยในระยะแรกๆ โปรดดู สุพรรณี วราทร; ตริศศิลป์ บุญขจร; และ
เอมอร นิรัญราช

⁶ ประเด็นเรื่องบทบาทในการสร้างและการโต้แย้งตัวตนบรรทัดฐานในเรื่องที่เกี่ยวกับความพิการ
ปรากฏอยู่ในงานหลายชิ้นทางด้านความพิการศึกษา เช่น ในงานของ Davis, “Constructing Normalcy” และ
Thomson

ในขณะเดียวกัน การศึกษาความหมายของความพิการไม่อาจสมบูรณ์ได้โดยหากขาด การศึกษาการให้ความหมายโดยคนพิการเอง ดังนั้น นอกจากศึกษาวาทกรรมความพิการในว นิชายไทยแล้ว อีกครั้งหนึ่งของงานวิจัยนี้จะศึกษาวรรณกรรมที่เขียนโดยคนพิการเอง ที่ได้รับการ ตีพิมพ์ ซึ่งเกือบทั้งหมดอยู่ในรูปของเรื่องเล่าชีวิตหรือเรื่องเล่าส่วนตัว (life narratives/ personal narratives) การปรากฏของวรรณกรรมของคนพิการเองในรูปแบบดังกล่าว น่าจะมี นัยยะบางประการที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของวรรณกรรมประเภทนี้ และวงจรการผลิต- หมุนเวียน-อ่านวรรณกรรมดังกล่าว รวมทั้งบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าอาจมีความเป็นไปได้ ที่จะมองปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องแสดงถึงการถูกปิดกั้นโอกาสของคนพิการในการเข้าถึง วงจรการผลิตของวรรณกรรมประเภทอื่นในกระแสหลักอย่างวรรณกรรมประเภทนวนิยาย ซึ่งเป็น การมองในแง่ลบ แต่ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบวรรณกรรมประเภทนี้—ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเริ่มมีมากขึ้น หลังจากการประกาศปีคนพิการสากล พ.ศ. 2524—เป็นรูปแบบที่คนพิการเองเลือกเขียนเพื่อที่จะ ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ความพิการของตนเอง ดังที่ Kay Schaffer and Sidonie Smith ได้กล่าวไว้ใน *Human Rights and Narrated Lives: The Ethics of Recognition* (2004) ในระดับนานาชาติ งานเขียนประเภทเรื่องเล่าชีวิตจัดว่ามีความสำคัญในบริบทของการ ต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา โดยถือว่าเป็น “สื่ออันทรงพลังสำหรับการ ผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าในการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน” เนื่องจากเป็นรูปแบบการเขียนที่ผู้ ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและคนชายขอบของสังคมมักใช้ เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ของตน (1)⁷ ในวงการความพิการศึกษา ก็มีการสนับสนุนอย่างแข็งขันให้มีการศึกษาและเขียนงานในรูปแบบนี้ เนื่องจากมองว่าการศึกษางานเขียนเรื่องเล่าชีวิตของคนพิการทำให้เห็นถึง:

ความซับซ้อนของอัตบุคคล (the subject) ซึ่งการวิเคราะห์วาทกรรม [กระแส หลัก] ไม่อาจเผยให้เห็นได้ ซึ่งรวมไปถึงการที่ปัจเจกบุคคลถือเอาปฏิบัติการของ วาทกรรมอันหลากหลายที่มีอยู่มาใช้ในแบบของตน (appropriate) หรือโต้แย้ง (contest) ปฏิบัติการเหล่านั้น และยังเห็นกระบวนการการตีความหมาย การ ตีความหมายในทางที่โต้กลับ ความเคลื่อนไหวของผู้ที่มีความสามารถในการลง มือกระทำ (agents) ภายในเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม และ ความหมายของตัวตนในความสัมพันธ์กับแนวคิดและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ เกี่ยวข้องกับเรื่องความเป็นบุคคล (personhood) (Whyte 280)

⁷ แต่ทั้งนี้ โดยไม่ลืมที่จะคำนึงถึงบริบทในการผลิต-หมุนเวียน-และอ่านงานเหล่านี้ ซึ่งมีกลไกอื่น ๆ ที่มี อิทธิพลต่อการเขียนงานประเภทนี้ เช่น ตลาด ความนิยมในการอ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ส่วนตัวโดยบุคคลที่มี ชื่อเสียงหรือเหตุการณ์แปลกประหลาดต่างๆ การเผยแพร่เรื่องราวเดียวกันนี้ในสื่อชนิดอื่น เช่น รายการโทรทัศน์ เว็บไซต์ ด้วย ดู Schaffer and Smith, 1-12.

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษางานเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการ ในฐานะวาทกรรมของคนพิการเองในเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับหรือ ประสบการณ์ความพิการ เพื่อให้เห็นช่องทางหรือแง่มุมในการรับมือ จัดการ ต่อรอง หรือโต้แย้ง—ผ่านการเล่าเรื่อง—กับวาทกรรมความพิการในสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนในการสร้างความหมาย ตัวตนให้กับคนพิการ

แม้ว่างานทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวไปข้างต้นอาจไม่มีส่วนสัมพันธ์กันในแง่ของ "อิทธิพล" ที่มีต่อกันโดยตรง แต่ในแง่ของการศึกษาวาทกรรมหรือชุดของความหมายที่เกี่ยวข้องกับความพิการ แล้ว งานทั้งสองชุดต่างก็มีส่วนในการ "เล่าเรื่อง" เกี่ยวกับความพิการ/คนพิการและสร้างความหมายให้กับความพิการเช่นเดียวกัน โดยที่ในฐานะเรื่องเล่า งานแต่ละชุด—หรืออาจกล่าวได้ว่า แต่ละชิ้น—ต่างก็มีกลวิธีในการเล่าเรื่องและดำเนินเรื่องที่เป็นของตน จึงมีความน่าสนใจในแง่ของการเปรียบเทียบความคิดและกลวิธีที่ใช้ในการสร้างความหมายให้กับความพิการ

นอกจากนั้น เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยคิดว่าสำคัญกว่านั้นก็คือ เหตุผลในเรื่องการสร้างประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องเล่า หากเรามองเรื่องเล่าทั้งสองชุดนี้ ซึ่งกินเวลากว่า 70 ปี ประกอบกันแล้ว ก็น่าจะได้ภาพของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมของคนพิการเรื่องหนึ่ง ซึ่งแม้ไม่ใช่ภาพที่สมบูรณ์ (ซึ่งไม่มีทางจะมีได้—ตามการมองแบบหลังสมัยใหม่) แต่ก็ประกอบไปด้วยมุมมองและเสียงจากทั้งคนพิการและไม่พิการ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับมโนทัศน์เรื่อง "การประสานเสียง" (contrapuntalism) ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) แสดงไว้ในหนังสือ *Culture and Imperialism* (1993) ในบริบทของการวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมศึกษา ซาอิดเสนอให้อ่านวรรณกรรมแบบที่เขาเรียกว่า "การอ่านประสานเสียง" หรือ "contrapuntal reading" คือการอ่านวรรณกรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเอก (canonical texts) จากมุมมองของคนที่ถูกเป็นอาณานิคมหรือแบบหลังอาณานิคม เพื่อเผยให้เห็นความเกี่ยวข้องหรือ "การปรากฏอยู่" ของจักรวรรดินิยม ซึ่งอาจเป็นไปอย่างแอบแฝง ไม่ปรากฏชัดเจนแจ้ง โดยการอ่าน "อย่างมีความตระหนักรู้ทั้งในประวัติศาสตร์กระแสหลักของตะวันตกที่นำเสนอให้อ่านรับรู้ในเรื่อง และ ประวัติศาสตร์อื่นๆซึ่งอาจถูกกดทับโดยวาทกรรมกระแสหลัก (หรืออาจจะดำเนินไปพร้อมกันก็ได้)" (Said 51; การเน้นเป็นของผู้วิจัย) การอ่านในลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ความหมายใหม่ทั้งในแง่ความแผ่ซ่านไปทั่วของวัฒนธรรมจักรวรรดินิยม และในแง่การขัดแย้งจักรวรรดินิยมที่แฝงอยู่ในประวัติศาสตร์ ซาอิดได้สาธิตการใช้แนวคิดนี้ว่าเป็นรูปธรรมในงานดังกล่าว นอกจากโดยการ "อ่าน" การปรากฏอยู่ของร่องรอยของจักรวรรดินิยม เช่น การอ้างถึงไร่ของเจ้าอาณานิคมในดินแดนอาณานิคมที่ไม่ใช่จากสำคัญของเรื่อง การอ้างถึงสภาพความเป็นอยู่หรือเหตุการณ์การขัดแย้งของผู้ที่ตกอยู่ใต้อาณานิคม ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์นวนิยายของนักเขียนยุโรปแล้วแล้ว ยังอุทิศพื้นที่ครึ่งหนึ่งของหนังสือให้กับการวิเคราะห์และสร้างทฤษฎีของงานเขียนแนวต่อต้านอาณานิคม

นิคมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดการรับรู้เสียงประสานที่แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเสียงของฝ่ายที่ถูกกดทับเป็นเวลานานในประวัติศาสตร์ มุมมองในการวิจารณ์โดยการวิเคราะห์งานของทั้งฝ่ายกระแสหลักและฝ่ายที่เสียเปรียบในเรื่องอำนาจควบคู่กันไปเช่นนี้ น่าจะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการอ่านงานที่เขียนโดยคนไม่พิการกับคนพิการในงานวิจัยนี้ได้เช่นกัน เพื่อให้เห็นวาทกรรมจากทั้งสองฝ่ายอย่างเป็นบทสนทนา^๘

ส่วนในเรื่องขอบเขตเวลานั้น ผู้วิจัยเลือกศึกษาวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา เนื่องจากต้องการศึกษาในเชิงประวัติให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือการต่อเนื่องของวาทกรรมความพิการในวรรณกรรมเรื่องเล่าสมัยใหม่—ซึ่งหมายถึงวรรณกรรมเรื่องเล่าในรูปแบบที่ต่างจากวรรณกรรมเรื่องเล่าสมัยจารีตอย่างเช่น นิทานคำกลอน หรือกลอนบทละคร—นับตั้งแต่สมัยแรกๆจนถึงปัจจุบัน โดยที่จากการสำรวจ ตัวอย่างที่มีการปรากฏของตัวละครที่เป็นคนพิการอย่างมีนัยยะสำคัญต่อเรื่องเป็นครั้งแรกได้แก่ เรื่อง *เทพธิดาในฝัน* ของ อาษา ขอบจิตต์เมตต์ ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2476

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมหรือระบบการสร้างความหมายให้กับ “ความพิการ” ในวรรณกรรมเรื่องเล่านวนิยายโดยนักเขียนที่ไม่ใช่คนพิการ และเรื่องเล่าชีวิตโดยนักเขียนที่เป็นคนพิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ถึงปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนพิการในยุคที่แวดล้อมการสร้างงานนั้น เช่น นโยบายของรัฐ การออกกฎหมาย การดำเนินงานเกี่ยวกับคนพิการในสังคม องค์กรเกี่ยวกับคนพิการ และเปรียบเทียบลักษณะวาทกรรมในวรรณกรรม 2 ชุดนี้ในลักษณะที่เป็นบทสนทนาหรือประสานเสียงกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบความคิดเกี่ยวกับคนพิการที่ปรากฏในตัวอย่างวรรณกรรมและในสังคมวัฒนธรรม และพยายามหาช่องทางบางอย่างที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างพลังของคนพิการในการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการไทยด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ

๑. สำรวจและวิเคราะห์วาทกรรมความพิการในเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทย ซึ่งมีทั้งเรื่องเล่าที่เขียนโดยนักเขียนที่ไม่ใช่คนพิการ และเรื่องเล่าที่เขียนโดยนักเขียนที่เป็นคนพิการ ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่

^๘ มุมมองดังกล่าวปรากฏในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในงานของ จิตประภา ศรีอ่อน นักวิชาการด้านมนุษยศึกษา เรื่อง *A History of the Education of Deaf People in Thailand* (2001) ซึ่งสนับสนุนการเขียนประวัติศาสตร์การศึกษาของคนหูหนวกด้วยมุมมองแบบบทสนทนาเช่นเดียวกัน แม้ว่าจิตประภาจะไม่ได้เน้นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนหูได้ยินและคนหูหนวก ซึ่งจะอภิปรายต่อไปในหัวข้อ “เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง” ด้านล่าง

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ถึง ๒๕๔๘ เพื่อให้เห็นกระบวนการสร้างความหมายของ “ความคิด” ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย

๒. ศึกษาแนวคิด วาทกรรม และปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความพิการ ซึ่งเป็นบริบทของการสร้างงานเขียนที่ศึกษา

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

๑. วาทกรรมความพิการ คือระบบการสร้างอัตลักษณ์หรือความหมาย “พิการ”/“ปกติ” ให้บุคคลในสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทยที่ศึกษา โดยที่วาทกรรมความพิการที่ปรากฏในเรื่องเล่าเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการช่วงชิงการสร้างความหมายของ “ความพิการ” ที่มีลักษณะเป็นพลวัตและเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย

๒. ในระยะแรกวาทกรรมความพิการจะปรากฏในงานเขียนของนักเขียนที่ไม่ใช่คนพิการ เป็นส่วนใหญ่ แต่นับตั้งแต่การประกาศปีคนพิการสากล พ.ศ. 2524 ได้ปรากฏงานเรื่องเล่าโดยคนพิการเองมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการสร้างวาทกรรมโดยคนพิการเอง อันมีลักษณะเป็นบทสนทนาในลักษณะต่างๆกับวาทกรรมชุดเดิมที่มีอยู่ ซึ่งอาจเป็นการยอมรับ โต้แย้ง หรือพยายามต่อรองก็ได้

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เน้นศึกษาวรรณกรรมเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทย ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคนพิการหรือมีตัวละครที่มีความพิการที่มีบทบาทสำคัญต่อเนื้อเรื่องหรือการเล่าเรื่อง แม้จะไม่ใช่ตัวละครเอกก็ตาม ซึ่งเขียนโดยนักเขียนที่ไม่ใช่คนพิการ กับงานเขียนประเภทเรื่องเล่าชีวิตที่ได้รับการตีพิมพ์ เช่น อุตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ บันทึกประสบการณ์ ซึ่งเขียนโดยนักเขียนที่เป็นคนพิการ และเป็นเรื่องที่สะท้อนหรือมีความเกี่ยวข้องกับสถานะความพิการนั้น งานเขียนที่เลือกมาศึกษาตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2476-2548

รายชื่อตัวบทที่ศึกษา

วรรณกรรมประเภทนวนิยาย

๑. เทพธิดาในฝัน (พิมพ์ครั้งที่ 1, 2476; 2513) ของ อาษา ขจรจิตต์เมตต์
๒. วิมานในอากาศ (พิมพ์ครั้งที่ 1, 2487; 2513) ของ อาษา ขจรจิตต์เมตต์
๓. บ้านทรายทอง (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ปิยะมิตร, 2493) ของ ก. สุรางคนางค์
๔. พจมาน สว่างวงศ์ (คลังวิทยา, 2510) ของ ก. สุรางคนางค์
๕. วันหนึ่ง (๒๕๐๑) ของ จุลลดา ภักดีภูมินทร์

๖. ลมหวน (2521) ของ โสภาค สุวรรณ
  ๗. พระรถ-เมรี (๒๕๒๒) ของ โสภาค สุวรรณ
  ๘. พิมพิลาป (2529) ของ โบตัน
  ๙. บ้านรมณีย์ (2533) ของ ดวงใจ
  ๑๐. เงาจันทร์ (ตีพิมพ์เป็นตอนๆใน สกุลไทย, 2535; รวมเล่มครั้งแรก 2538)
  ๑๑. พระจันทร์ข้างแรม (๒๕๔๐) ของ พลอยน้ำผึ้ง
  ๑๒. พระอาทิตย์คืบแรม (2543) ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง
- วรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าชีวิต
๑. การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด (2518) ของ นฤมล จันทรากุล
  ๒. ผู้ชีวิต เคาระห์สร้างโอกาส (2541) ของ วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์
  ๓. จิตสดใสแม้กายพิการ (พิมพ์ครั้งที่ 5, 2546) ของ กำพล ทองบุญนุ่ม

๑.๕ ข้อตกลงเบื้องต้น

คำว่า “คนพิการ” นั้น ได้มีหน่วยงานหรือฝ่ายต่างๆ ให้คำนิยามหรือคำจำกัดความไว้มากมายในวาระต่างๆ เช่น องค์การอนามัยโลก องค์การสหประชาชาติ พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งบางครั้งมีความลักลั่นกันทั้งในระหว่างคำจำกัดความในภาษาเดียวกันและต่างภาษา และในแต่ละยุคสมัย อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีถึงความไม่เป็นธรรมชาติ ความเป็นสิ่งประกอบสร้างของความหมายของ “ความพิการ” อย่างไรก็ดีนับตั้งแต่การออกพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 และกฎกระทรวงสาธารณสุขที่ให้คำจำกัดความและกำหนดประเภทของคนพิการแล้ว การศึกษาวิจัยหรือดำเนินงานเกี่ยวกับคนพิการจำนวนมากหลังจากนั้น มักอ้างอิงจากแหล่งดังกล่าว โดยที่ พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ได้ให้ความหมาย “คนพิการ” ว่าหมายถึง “คนที่มีความผิดปกติ หรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ตามประเภทหรือตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง” โดยที่กระทรวงสาธารณสุข ได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2537) กำหนดประเภทคนพิการออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ คือ

1. คนพิการทางการมองเห็น
2. คนพิการทางการได้ยิน
3. คนพิการทางกายหรือการเคลื่อนไหว
4. คนพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม
5. คนพิการทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้

และได้ระบุรายละเอียดของคณพิการแต่ละประเภทไว้เพิ่มเติมด้วย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้คำจำกัดความดังกล่าวเป็นจุดอ้างอิงเบื้องต้นในการรวบรวมข้อมูล แต่มิได้ใช้เป็นสภาวะที่ตายตัว เนื่องจากคำจำกัดความชุดหนึ่งก็เป็นเพียงการให้ความหมายทาง สังคมชุดหนึ่งเพื่อจุดมุ่งหมายบางประการเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมึสิ่งทีอาจ เรียกได้ว่าเป็น “คำจำกัดความกว้างๆเพื่อการปฏิบัติงาน” อยู่ โดยที่ “คณพิการ” หรือ “ความพิการ” ทีใช้ในงานวิจัยนี้ผู้เขียนหมายถึง ความพิการทางด้านร่างกายหรือทีเกิดจากความผิดปกติของ อวัยวะในร่างกาย หรือรูปลักษณ์ ทั้งในด้านการปฏิบัติงาน เช่น ทางการมองเห็น ทางการได้ยิน ทางการเคลื่อนไหว และทางด้านรูปลักษณ์ เช่น “ความอปลักษณ์” ต่างๆ เช่น แผลเป็น การผิดรูป ผิดร่างของอวัยวะ โดยทีไม่รวมเอา “ความพิการทางจิต” เช่น โรคจิต วิกลจริต เข้าไว้ด้วย นอกจาก ในกรณีทีมีความเกี่ยวข้องหรือปรากฏร่วมกับความพิการทางด้านร่างกายทีศึกษา ทั้งนี้เนื่องจาก แม้อาการดังกล่าวจะมีประวัติศาสตร์การถูกทำให้เป็นชายขอบเช่นเดียวกัน—และบางครั้ง ร่วมกับ—ความพิการทางกาย หากแต่ก็มีวาทกรรมและชุดการให้ความหมายทีต่างไปอยู่ด้วย ซึ่ง อาจต้องการการศึกษาต่อไปในอนาคต

๑.๖ ขั้นตอนการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมทีเป็นองค์ความรู้สำหรับงานวิจัยนี้ โดยศึกษา
  - 1.1 งานเขียนเชิงทฤษฎีทางด้านวาทกรรม การนำเสนอภาพตัวแทน และอัตลักษณ์
  - 1.2 งานเขียนเชิงทฤษฎีทางด้านเรื่องเล่า
  - 1.3 งานเขียนเชิงทฤษฎีทางด้านความพิการศึกษา
  - 1.4 งานวิจัยทีเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องวาทกรรม การนำเสนอภาพตัวแทน อัตลักษณ์ และเรื่องเล่าทีสัมพันธ์กับกลุ่มคนชายขอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณพิการ
  - 1.5 งานวิจัยทีเกี่ยวข้องกับการวิวัตวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ ประวัตินวนิยายไทย ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคมไทย และการศึกษาตัวละครประเภทต่างๆในนวนิยายไทย
2. รวบรวมข้อมูลทีจะใช้ประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งได้แก่ ตัวบทวรรณกรรม และเอกสาร และหนังสือทีให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมทีเกี่ยวกับความพิการและคณพิการ
3. วิเคราะห์ข้อมูล
4. เขียนรายงานผลการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

๑.๗ เอกสารและงานวิจัยทีเกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยยังไม่พบงานทีศึกษาวาทกรรมความพิการในวรรณกรรม

ไทยในงานวิจัยของไทยโดยตรง งานเขียนเกี่ยวกับความพิการในฐานะวาทกรรม ภาพตัวแทน หรือ การประกอบสร้างทางสังคมจะพบในงานของต่างประเทศ ที่สามารถสืบค้นได้ในขณะนี้สามารถ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ งานเขียนเชิงทฤษฎีและการวิจารณ์ในแนวความพิการศึกษา ทั้ง ทางด้านสังคมวิทยา และด้านวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นการวิจารณ์ที่เน้นด้านวาทกรรม วัฒนธรรม และวรรณกรรม และงานวิทยานิพนธ์ของต่างประเทศที่สืบค้นได้ในรูปบทคัดย่อ งานเขียนเหล่านี้ ได้ให้แรงบันดาลใจทางด้านมุมมองและทฤษฎีเป็นอย่างดีสำหรับงานวิจัยนี้

งานเขียนเชิงทฤษฎีและการวิจารณ์ในทางสังคมวิทยาที่พบตัวเล่ม ได้แก่ *An Introduction to Disability Studies* (2001) ของ David Johnstone เป็นการแนะนำโมทัศน์และวิธีคิดที่สำคัญๆ ในความพิการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งแยกระหว่างตัวแบบการมองความพิการ ทางการแพทย์และตัวแบบการมองทางสังคม/การประกอบสร้างทางสังคม หนังสือรวมบทความ *Disabling Barriers—Enabling Environments* (1993) และ *Disability, Culture and Identity* (2003) เป็นงานรวบรวมบทความจากนักวิชาการทางความพิการศึกษาในประเด็นต่างๆ เช่น ตัวแบบการมองความพิการ ภาพลักษณ์และภาพตัวแทน วิธีชีวิตของคนพิการในสังคม

ส่วนงานเขียนที่เน้นทางด้านวัฒนธรรมศึกษาได้กล่าวไปบ้างแล้วในหัวข้อ “ความสำคัญ และความเป็นมาของปัญหา” ที่สำคัญและพบตัวเล่ม ได้แก่:

รวมบทความ *Disability and Culture* (1995) เป็นการรวมบทความทางวิชาการแนว มานุษยวิทยา ซึ่งศึกษาคนพิการในเชิงวัฒนธรรมในสังคมต่างๆ จุดที่น่าสนใจอยู่ที่ในบทนำ โดยที่ บรรณาธิการได้เตือนให้ผู้ศึกษาตระหนักถึงความเป็นสิ่งประกอบสร้างของ “ประเภทกลุ่มคน” ที่ถูก เรียกว่า “พิการ” ซึ่งอาจเป็นมโนทัศน์ของตะวันตก ที่แพร่ขยายไปสู่ภูมิภาคอื่นของโลกผ่านการ ดำเนินงานในเรื่องสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การศึกษา “ความพิการ” ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงภูมิหลัง วิธีคิด และบริบททาง สังคมวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่งานวิจัยนี้ต้องคำนึงเช่นกัน อย่างไรก็ตามงาน เขียนดังกล่าวยังเขียนจากมุมมองของนักมานุษยวิทยาที่พยายาม “เข้าใจคนในจากภายนอก” และ ในบทความสรุปส่งท้าย Susan Reynold Whyte ยังเน้นให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ จะต้องมีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการเองด้วย

รวมบทความ *The Disability Studies Reader* (1997) เป็นหนังสือรวมบทความด้าน ความพิการศึกษาในเชิงวัฒนธรรมศึกษาที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่ง ครอบคลุมหลายประเด็น เช่น มุมมองทางประวัติศาสตร์ของการสร้าง “ความพิการ” การเมืองอัตลักษณ์คนพิการ เพศสถานะกับ ความพิการ ฯลฯ และยังได้รวมบทกวีและเรื่องสั้นบางบทของนักเขียนที่เป็นคนพิการไว้ด้วย

เรื่อง *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature* (1997) ของ Rosemarie Garland Thomson เป็นการศึกษาการนำเสนอภาพแทน

ความพิการ/คนพิการในวัฒนธรรมและวรรณกรรมอเมริกัน ในศตวรรษที่ 19 และ 20 Thomson ชี้ให้เห็นถึงการให้ความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมกับรูปลักษณ์และร่างกายที่ “แตกต่างกันไป” ซึ่งเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมแต่ละยุค และบทบาทของความหมายนั้นที่มีต่อการสร้างตัวตนบรรทัดฐานในแต่ละยุคด้วย โดยในตัวบทที่ศึกษา ได้แก่ การเปลี่ยนมุมมองจากการมองคนพิการเป็น “ตัวประหลาด” ในกรณีของคนรูปร่างประหลาดตามงานแสดงคนประหลาด (freak show) มาเป็น “คนพิการ” หรือวัตถุศึกษาทางการแพทย์ และการเปลี่ยนจากวัตถุเพื่อการสงเคราะห์ (object of charity) ในวรรณกรรมสมัยศตวรรษที่ 19 มาเป็นอัตบุคคลที่มีความสามารถในการเป็นผู้กระทำในวรรณกรรมแบบหลังสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20

เรื่อง *A History of Disability/Corps infirmes et societes* (1999/1982) ของ Henri-Jacques Stiker เป็นการศึกษาค้นคว้าเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของวาทกรรมที่ประกอบสร้างความพิการในยุคต่างๆ นับตั้งแต่ที่ปรากฏในไบเบิลและเทพปกรณัมกรีก จนถึงสมัยศตวรรษที่ 20 ที่ผู้เขียนมองว่ากรอบความคิดหลักที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อคนพิการมากที่สุดในขณะนี้ คือ กรอบความคิดเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพ (rehabilitation) และ

รวมบทความ *Disability Discourse* (1999) เป็นงานรวมบทความการวิเคราะห์วาทกรรม ความพิการและการสร้างอัตลักษณ์คนพิการในสังคมวัฒนธรรม ซึ่งบางส่วนประยุกต์เอาวิธีการของภาษาศาสตร์ในแนวการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ที่ประยุกต์มุมมองเรื่องอำนาจและอุดมการณ์มาใช้ในการวิเคราะห์การใช้ภาษา แง่มุมที่น่าสนใจที่สุดของรวมบทความนี้น่าจะได้แก่ การเรียกร้องให้มีการ “ทวงสิทธิในวาทกรรมในความพิการศึกษา” โดยบรรณาธิการเสนอให้มีการผลักดันให้เกิดการศึกษาและการสร้างวาทกรรมจากมุมมองของผู้พิการเองเป็นจุดเน้นใหม่ของทฤษฎีความพิการศึกษา โดยการแสดงออกอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ในรวมบทความนี้ได้แก่ การรวมเอาบทความงานเขียนเชิงวิพากษ์ในรูปแบบเรื่องเล่าส่วนตัว (personal narratives) ไว้ประมาณหนึ่งในสามของบทความทั้งหมด

ส่วนงานวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ของต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ที่สืบค้นได้ (ในรูปบทคัดย่อ) ได้แก่:

วิทยานิพนธ์เรื่อง *Disabling Cure in Twentieth-century America: Disability, Identity, Literature and Culture* (The Ohio State University, 2003) ของ Johnson Fan Cheu ซึ่งศึกษาเรื่อง “การรักษาให้หายจากเจ็บป่วย” (cure) ในฐานะแนวคิดหรือวาทกรรมที่เกิดจากการประกอบสร้างทางสังคม จากการปะทะกันของทฤษฎีทางการแพทย์และทฤษฎีทางวัฒนธรรม และมองความสัมพันธ์ของแนวคิดหรือวาทกรรมดังกล่าวกับอัตลักษณ์ความพิการที่ปรากฏในวรรณกรรม ภาพยนตร์ บันเทิงความทรงจำ และการแสดง ผู้วิจัยมองว่า “การรักษา” ในฐานะแนวคิดที่เกิดจากการประกอบสร้างนั้น เป็นสิ่งที่แยกออกได้จาก “ความพิการ” ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นวัฒนธรรมหรือ

ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ที่เป็นไปได้แบบหนึ่ง วิทยานิพนธ์นี้น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้มุมมองแบบการประกอบสร้างทางสังคมและวาทกรรม และของการใช้สื่อทางวัฒนธรรมที่หลากหลายในการวิเคราะห์

วิทยานิพนธ์เรื่อง *The Satellite Syndrome: Disability in Victorian Literature and Culture (Charles Dickens, Elizabeth Barrett Browning, Charlotte Bronte)* (City University of New York, 2003) ของ Julia Miele Rodas เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนระหว่างอัตบุคคลที่พิการกับเหล่า “บริวารเวดล้อม” เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้ดูแล เพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจในการนำเสนอภาพแทน การจัดการ การควบคุม หรือการได้ผลประโยชน์จากการปรากฏหรือการมีอยู่ของความพิการ ในวรรณกรรมยุควิคตอเรียน อย่างงานของ Charles Dickens, Elizabeth Barrett Browning และ Charlotte Bronte

วิทยานิพนธ์เรื่อง *The Struggle to Heal: Pain, Disability and the Body in Contemporary American Literature* (Loyola University of Chicago, 2002) ของ Amani Abdul-Majid Wazwaz ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเจ็บปวด การ/ความทรมาณ ความพิการ และร่างกาย กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการรับรู้ตัวตนที่ปรากฏในวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย

วิทยานิพนธ์เรื่อง *Broken Men: Masculinity and Disability in Twentieth-century American Fiction (Jack London, Willa Cather, Carson McCullers, Flannery O'Connor)* (Washington State University, 2001) ของ Patricia Lynne VerStrat ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพิการทางกายและความเป็นชายในวรรณกรรมอเมริกันศตวรรษที่ 20 โดยใช้ทฤษฎีเพศสถานะในฐานะ “performance” และทฤษฎีที่ศึกษาการประกอบสร้างทางวาทกรรมของอัตลักษณ์ทางร่างกาย โดยวิเคราะห์ว่าวาทกรรม/การแสดงความเป็นชายที่ “ปรกติ” นั้นถูกเปลี่ยนรูปไปอย่างไรจากความพิการทางกาย ในบริบทประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของปฏิบัติที่มีต่อสงครามโลกทั้งสองครั้ง และแสดงให้เห็นถึงวิธีการของตัวบท modernist ที่คัดสรรเหล่านี้ในการขัดขึ้น (โดยการตระหนักถึง รื้อถอน ปิดกั้น) สิ่ง queเรียกว่า “เทคโนโลยีความสงสาร” ซึ่งเป็นเครื่องมือทางวาทกรรมในการผดุงไว้ซึ่ง “การมีร่างกายแบบชายที่ปรกติ”

นอกจากนี้ยังพบงานอีกกลุ่มหนึ่งที่เน้นการแสดงออกหรือการนำเสนอภาพแทนตนเองของคนพิการในลักษณะต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์ การแสดง และการเขียนบันทึก เช่น

วิทยานิพนธ์เรื่อง *Older Women's Narratives of Aging, Disability and Participation in a Rehabilitation Program: A Phenomenological Study of Lived Experience* (State University of New York at Albany, 1997) ของ Joan Elise Dacher เป็นงานในเชิงสหวิทยาการที่ผสมผสานการศึกษาด้านแพทยศาสตร์ผู้สูงอายุ สาธารณสุข จิตวิทยา สังคมวิทยา สังคม

สงคราม และสตรีศึกษา ได้อย่างน่าสนใจ งานชิ้นนี้ศึกษาเรื่องเล่าจากการสัมภาษณ์ของหญิงพิการสูงวัยที่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพในโรงพยาบาล ในฐานะสิ่งที่มาจากสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ตั้งตัวเองประกอบที่สำคัญที่เกี่ยวกับแนวคิดทางสังคมที่เกี่ยวกับอายุและความพิการจากเรื่องเล่าดังกล่าว เช่น การทำให้ “การมีอายุ” กลายเป็นเรื่องของชีววิทยาการแพทย์ นโยบายการดูแลสุขภาพ และการให้ภาพผู้สูงอายุในสื่อต่างๆ โดยใช้วิธีการแบบ Descriptive Phenomenology ของ Giorgi มาใช้ โดยมองการมองชีวิต ซึ่งในที่นี้คือประสบการณ์การเป็นผู้สูงอายุและผู้พิการใน 4 แก่มุมหรือแก่นเรื่อง (theme) คือ ด้านพื้นที่ ร่างกาย เวลา และการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ในเรื่องเล่าดังกล่าวยังปรากฏแก่นเรื่องเพิ่มเติมคือ เรื่องการรับรู้อัตลักษณ์ด้านอายุและเรื่องจิตวิญญาณ

วิทยานิพนธ์เรื่อง *Healing Words: Narrative Themes in Journal Writing and Disability* (University of Victoria, Canada, 2000) ของ Sheila Lynn Gabel แม้จะเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท แต่ก็มีความน่าสนใจในแง่ของระเบียบวิธีวิจัยและความเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือผู้วิจัยศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับการปรับตัวของคนพิการโดยวิเคราะห์จากบันทึกประจำวันของผู้วิจัยเองในช่วงที่เข้ารับการรักษาตัวจากอุบัติเหตุซึ่งนำไปสู่การตัดขา และวิเคราะห์ให้เห็นแก่นเรื่องที่ปรากฏโดยอธิบายเชื่อมโยงกับงานเขียนเกี่ยวกับการบำบัดด้วยการเขียน การตัดอวัยวะ และความพิการ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าการเขียนเป็นวิธีการที่ให้ประโยชน์ในการให้ความหมายในแง่บวกกับความพิการ ผ่านการพัฒนาความสัมพันธ์กับตนเอง การแสดงอารมณ์ที่เข้มข้น และการให้โอกาสกับการสร้างสรรค์

และวิทยานิพนธ์เรื่อง *Re/presenting the Self: Autobiographical Performance by People with Disability* (The University of Texas at Austin, 2003) ของ Chris Anne Strickling ซึ่งมีความน่าสนใจในแง่ของข้อมูลที่ใช้ศึกษาและมุมมองที่นำเสนอ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาการนำเสนอภาพแทนตนเองของผู้พิการผ่านสื่อการแสดงแบบอัตชีวประวัติ โดยอธิบายว่างานเขียนประเภทอัตชีวประวัติโดยผู้เขียนที่เป็นคนพิการนั้น แม้จะสามารถได้กลับมาเสนอภาพตัวแทนคนพิการอย่างหยาบและเหมารวมในสื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรม ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือละคร ที่ผลิตโดยคนที่ไม่ใช่คนพิการได้ แต่ก็มีข้อจำกัดทางวัฒนธรรม คือไม่สามารถนำเสนอร่างกายในฐานะวัฒนธรรมในตัวบทได้ ในขณะที่ในการแสดงเชิงอัตชีวประวัตินั้น ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นผ่านทางเรื่องเล่านั้นจะมีโอกาสปรากฏเพื่อแย้งชิงการรับรู้ของคนดูควบคู่ไปกับสภาพร่างกายที่แตกต่างและความพิการ ทำให้ผู้แสดงพิการมีโอกาสในการสร้างตัวตนที่มีอำนาจในการกระทำ ความเป็นเอกเทศ และความซับซ้อน ซึ่งคนพิการในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยทั่วไปไม่สามารถจะมีได้บ่อยครั้งนัก

นอกจากงานเหล่านี้ที่วิเคราะห์ความพิการในบริบทสังคมวัฒนธรรมตะวันตกแล้ว มีงานวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษที่เขียนโดยนักวิชาการไทยทางด้านมนุษยศึกษาที่สำคัญมากเล่มหนึ่งคือ วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง *A History of the Education of Deaf People in Thailand* (2001) ของ Jitprapa Sri-on (จิตประภา ศรีอ่อน) ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์การศึกษาของคนหูหนวกในประเทศไทย โดยที่งานของจิตประภามีความน่าสนใจตรงที่เป็นการวางประวัติศาสตร์การศึกษาคนหูหนวกในบริบททางสังคม ทศนคติที่สังคมไทยมีต่อคนพิการ ประวัติศาสตร์การศึกษาและการศึกษาพิเศษของประเทศไทย เพื่อดูว่าปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อการศึกษาของคนหูหนวกอย่างไร และในขณะเดียวกันก็ศึกษาถึงการผลักดันและการปฏิบัติของบุคคลจริงที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้ก่อตั้ง ครูผู้สอน และที่สำคัญที่สุดคือ ตัวนักเรียน โดยที่วิทยานิพนธ์เปิดพื้นที่ให้นักเรียนและครูหูหนวกเล่า "ประวัติศาสตร์" นี้ จากมุมมองของตนด้วย จัดเป็นงานที่สำคัญในแง่มุมมอง กล่าวคือ นอกจากจะทำให้เห็นความซับซ้อนของปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนกำหนดการจัดการศึกษาแก่คนหูหนวก ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของคนหูหนวกแล้ว ยังเผยให้เห็นความเป็นอัตบุคคลของคนหูหนวก (ทั้งครูและนักเรียน) และสนับสนุนการเล่าประวัติศาสตร์เดียวกันนี้จากด้านของผู้รับนโยบายด้วย

ส่วนในวงวิชาการไทย มีงานที่อาจไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความพิการหรือคนพิการโดยตรง แต่เป็นการศึกษาการประกอบสร้างตัวตนพลเมืองในเชิงวาทกรรมและการนำเสนอภาพตัวตน ในยุคสมัยที่เป็นบริบทของตัวบทที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง *การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487* (2545) ของ ก้องสกุล กวินวิสุทธิกุล ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการสร้างวินัยทางร่างกายโดยนโยบายและกลไกของรัฐ โดยใช้มุมมองทฤษฎีวาทกรรมและการสร้างภาพตัวตนร่างกายของฟูโกต์ โดยศึกษาจากเอกสารของทางราชการ หนังสือพิมพ์ และสิ่งตีพิมพ์ร่วมสมัย ก้องสกุลวิเคราะห์ให้เห็นกระบวนการสร้างร่างกายพลเมืองภายใต้วาทกรรมและการนำเสนอภาพตัวตนเกี่ยวกับร่างกายใน 4 ด้าน คือ ด้านการเพิ่มประชากรที่พึงประสงค์ การเน้นสุขอนามัยของพลเมือง การสร้างวินัยในชีวิตประจำวันให้กับเด็กและเยาวชน และ การส่งเสริมการปรับปรุงร่างกายให้เป็น "อารยะ" งานวิจัยชิ้นนี้เป็นตัวอย่างที่ดีของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับร่างกาย วาทกรรม และการควบคุมทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม และน่าจะเป็นบริบทของการศึกษาวาทกรรมในตัวบทวรรณกรรมและสังคมในยุคที่ศึกษาได้

ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทยส่วนใหญ่นั้น ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เป็นงานที่วิจัยภายใต้กรอบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ หลังจากการออกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ซึ่งแบ่งการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการแพทย์ ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านอาชีพ โดยที่แหล่งอ้างอิงที่รวบรวมงานวิจัยในด้านนี้อย่างเป็นระบบมากที่สุดได้แก่ รายงานการวิจัยเรื่อง *การศึกษาสถานภาพงานวิจัยด้านบริการฟื้นฟู*

สมรรถภาพคนพิการในประเทศไทย โดย เจนจิรา เทศทิม โดยที่ตามรายงานวิจัยดังกล่าว พบว่า มีงานวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งรวมถึงวรรณคดีศึกษาอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานที่ศึกษา “ความพิการ” หรือ “คนพิการ” ในเชิงประกอบสร้างทางสังคมวัฒนธรรม

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะยังไม่พบงานวิจัยที่ใช้มุมมองเรื่องการประกอบสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของความพิการโดยตรง แต่ก็มีใช้ว่าสถานะของ “คนพิการ” จะถูกทำให้กลายเป็น “ประชากรศึกษา” ที่ไร้ทางตอบโต้เสียทั้งหมด มีงานวิจัยจำนวนมากทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และ/หรืองานในกรอบการฟื้นฟูสมรรถภาพเอง ที่แสดงให้เห็นถึง “เสียง” หรือทัศนคติของคนพิการเอง แม้จะเป็นเสียงที่ถูกถ่ายทอดจากการเรียบเรียงของนักวิจัยผ่านการสัมภาษณ์หรือการตอบแบบสอบถาม ซึ่งทำให้เห็นถึงความไม่พอใจ หรือการแสดงออกถึงการถูกละเมิดสิทธิจากความลึกลับกันระหว่างนโยบายของรัฐกับการปฏิบัติจริง หรือจากอคติทางสังคมที่มีต่อคนพิการ

ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยพบงานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่ แม้จะไม่ได้ใช้มุมมองเรื่องการประกอบสร้างทางสังคมวัฒนธรรมหรือเรื่องวาทกรรมและการนำเสนอภาพตัวแทนความพิการโดยตรง แต่เป็นงานที่ทำให้เห็นถึงความพยายามที่จะให้ความหมายใหม่บางอย่างกับสถานะที่ถูกเรียกว่า “พิการ” ที่สำคัญได้แก่ งานวิจัยชุดวิถีชีวิตของคนหูหนวกของ ฝ่ายวิจัย วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการใช้เวลาวันหยุดของคนหูหนวกในกรุงเทพมหานคร (2545) และ การศึกษาชีวิตสมรสของคนหูหนวกในกรุงเทพมหานคร (2545) โดยจิตประภา ศรีอ่อน และคณะ โดยที่งานวิจัยชุดนี้เป็นงานทางมานุษยวิทยาที่มอง “คนหูหนวก” ในฐานะ “กลุ่มคนในสังคมที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากคนทั่วไปในสังคม” ซึ่งเป็นการให้ความหมายของกลุ่มคนหูหนวกในฐานะกลุ่มวัฒนธรรม โดยไม่เชื่อมโยงกับ “ความพิการ” ดังที่งานวิจัยอีกหลายชิ้นก่อนหน้านี้ได้ทำมา ถือได้ว่าเป็นชุดงานวิจัยที่สำคัญมากในแง่มุมมอง

งานอีกชิ้นหนึ่งที่มีความน่าสนใจในเชิงมุมมองได้แก่งานของ พิทยา ศรีโกตะเพชร เรื่อง พระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์: ศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาคนตาบอดในสังคมไทยปัจจุบัน (2545) ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ ที่พยายามค้นหาแนวทางในการพัฒนา—หรือก็คือ การสร้างความหมายใหม่—ให้กับคนตาบอดจากหลักคำสอนในศาสนาพุทธ ความ “ก้าวหน้า” ของงานชิ้นนี้อยู่ที่ การพยายามยืนยันความเป็น “มนุษย์” ของคนตาบอด โดยค้นหาแนวคิดในการพัฒนาคนตาบอดจากตัวบททางศาสนา ท่ามกลางสังคมไทยซึ่งมีคนจำนวนไม่น้อยที่มักอ้างความคิดบางส่วนทางศาสนา เช่น ความคิดเรื่อง “กรรมเก่า” มาเป็นข้ออ้างในการกดทับศักยภาพในการพัฒนาของคนพิการ นอกจากนั้น ยังมีการนำความคิดเห็นที่ได้รับโดยตรงจากคนตาบอดมาถ่ายทอด และใช้เป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์อีกด้วย จึงนับว่า

เป็นวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจและเป็นแรงบันดาลใจในเรื่องการสร้างพลังให้แก่คนพิการ/ตาบอดใน
การพัฒนาทางจิตวิญญาณ จากมุมมองของคนตาบอดเอง

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมในงานวรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง
อัตลักษณ์ของกลุ่มคนกลุ่มอื่นๆต่อไป